УДК 341.231.14

DOI 10.37566/2707-6849-2020-1(30)-3

Тетяна ФУЛЕЙ,

*начальник відділу Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України*
ORCID: 0000-0002-9800-8785;

Оксана КУЧІВ,

*провідний науковий
співробітник*

Національної школи суддів України
ORCID: 0000-0002-8562-0131

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ В СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ: ПИТАННЯ ЗАСТОСОВНОСТІ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБМЕЖЕННЯ

Пандемія COVID-19 та заходи, до яких вдавалися уряди багатьох держав задля захисту здоров'я населення, загострили проблему обмежень прав людини, зокрема у контексті дотримання верховенства права. Безперечно, захист здоров'я – це законна мета, з якою можливо встановити обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя, свободи сповідання своєї релігії та переконань, свободи вираження поглядів і свободи зібрань та об'єднань відповідно до статей 8–11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція,) та свободи вибору місця проживання або виїзду з будь-якої країни, у тому числі власної, відповідно до ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції [1].

Найбільш масштабних обмежень зазнала свобода пересування, і хоча безпрецедентність заходів, запроваджених навіть у «старих» демократіях, була зумовлена надзвичайною швидкістю поширення коронавірусної хвороби, постало питання дослідження загальноновизнаних міжнародних стандартів, які

стосуються свободи пересування, зокрема, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд).

У європейському механізмі захисту прав людини свобода пересування і водночас можливість її обмеження передбачаються ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції (далі – П4-2) про захист прав людини і основоположних свобод. Протокол № 4 до Конвенції набув чинності 2 травня 1968 року після того, як його ратифікували п'ять країн – членів Ради Європи [2, п. 86]. Україна ж його ратифікувала одночасно із ратифікацією самої Конвенції на підставі Закону № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року [3].

Практика Європейського суду з прав людини щодо України з цього питання невелика, і рішення стосуються переважно тривалості обмеження свободи пересування у рамках кримінальних проваджень, де основне порушення стосувалося ст. 6 Конвенції, зокрема, порушення розумних строків розгляду справ. Водночас набагато більшою є практика щодо інших держав – членів Ради Європи, яка розкриває широкую сферу дії та основні підходи до застосування ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції, відтак потребує поглибленого вивчення.

Мета статті – на підставі аналізу практики ЄСПЛ щодо П4-2 окреслити питання застосовності, розмежування сфер дії різних конвенційних положень та ідентифікації випадків «обмеження» свободи пересування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Право на свободу пересування досліджували в дисертаційних працях такі вітчизняні вчені, як І. Голубка (порівняльний аналіз конституційних прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні та окремих країнах Європейського Союзу здійснено у дисертаційному дослідженні), С. Максименко (міжнародно-правовий зміст і гарантії забезпечення права людини на свободу пересування), Ю. Миколаєнко (теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні). Тематиці свободи пересування присвячена ціла низка наукових публікацій – М. Анісімової, О. Динька, С. Чеховича та ін. Водночас потребують додаткового дослідження питання щодо застосування гарантій свободи пересування з урахуванням практики ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. На відміну від заборони катування (ст. 3 Конвенції) чи заборони рабства і примусової праці (ст. 4 Конвенції), які є абсолютними, право на свободу пересування не є таким та може бути обмежене за певних умов.

Структура ст. 2 Протоколу № 4 подібна до структури інших статей Конвенції, наприклад, її статей 8, 9, 10, 11, проте має особливості. П4-2 включає 4 пункти, тоді як статті 8–11 Конвенції складаються з 2 пунктів. Пункти 1 та 2 П4-2 передбачають права й умови застосовності. Так, *«кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання»* (п. 1) та *«кожен є вільним залишати будь-яку країну, включаючи свою власну»* (п. 2). Зі змісту 1 та 2 пунктів ст. 2 Протоколу № 4 випливає, що ці конвенційні положення передбачають три аспекти: свободу пересування,

свободу вибору місця проживання та право вільно залишити країну, включаючи власну. Ці права гарантуються кожному, хто законно перебуває на території держави, у тому числі іноземцям, та в межах цієї території. Пункти 3 та 4 П4-2 передбачають умови обмеження прав. Слід звернути увагу, що п. 3 встановлює обмеження прав, гарантованих пунктами 1 та 2 цієї статті, *«що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб»*, а обмеження, передбачені у п. 4 П4-2, можуть застосовуватися тільки до прав, передбачених п. 1 і стосуються можливості накладати обмеження на ці права у певних місцевостях. Значення пунктів 3 та 4 П4-2 є рівнозначними – вони передбачають автономні обмеження щодо здійснення прав, передбачених у п. 1; та різними за обсягом – п. 3 передбачає обмеження у конкретних цілях без установлення територіальних меж, а п. 4 – обмеження в більш загальному контексті, які виправдовуються суспільними інтересами, але в межах «певних місцевостей» [2, п. 110].

Доречно зауважити, що на відміну від ст. 11 Конвенції, яка, серед іншого, передбачає обмеження здійснення гарантованих нею прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави, П4-2 гарантує свободу пересування кожному, незалежно, чи є вони особами, уповноваженими на виконання функцій держави, чи ні [4, п. 54].

Окрім аналізу структури П4-2 та її порівняння з іншими конвенційними статтями, доцільно звернути увагу на вжите поняття «обмеження». На відміну від ст. 8 Конвенції, яка допускає «втручання» у право на повагу до приватного і сімейного життя, ст. 2 Протоколу № 4 передбачає «обмеження» прав. Для розуміння семантичних відмінностей звернімося до словників української мови. Так, слово «обмеження» вживається, по-перше, як правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, дії і т. ін.; по-друге, як дія за значенням «обмежити». «Обмежити» означає установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами; бути межею чого-небудь; відділяти, відгороджувати щось від чого-небудь [5, с. 536]. Синонімами до слова «обмежувати» є звужувати, локалізувати, лімітувати [6, с. 26]. Натомість слово «втручатися» означає 1) самочинно займатися чиймись справами, втручати в чий-небудь стосунки тощо; 2) (рідко) входити, проникати куди-небудь, у що-небудь [7, с. 777]. Синонімами цього слова є, серед інших, вторгтися, втручати [8, с. 315]. Обидва слова, інколи під впливом неправильного їх застосування чи розуміння, набувають негативно-оцінного конотативного значення і асоціюються із грубим і незаконним порушенням прав та свобод.

Першим кроком алгоритму розгляду ЄСПЛ скарги на порушення прав, гарантованих Конвенцією, є визначення, чи охоплюються правовідносини сферою дії статті, на порушення якої скаржиться заявник. Для цього необхідно знати та уміти розмежовувати сфери дії різних конвенційних положень.

Варто зауважити, що, аналізуючи застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя (за даними аналізу рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень), можна дійти висновку, що окремі змістовні помилки застосування зумовлені, серед іншого, нерозумінням сфери дії відповідної статті Конвенції [9, с. 43].

ЄСПЛ у своїй усталеній практиці постійно наголошує на тому, що Конвенція є живим інструментом, який слід тлумачити у світлі сучасних умов та ідей, що превалюють сьогодні в демократичних державах. Проте це не означає, що у відповідь на сьогоденні потреби, умови, погляди та стандарти Суд може створити нове право, не передбачене Конвенцією або що він може звести нанівець існуюче право або створити нове «виключення» або «виправдання», прямо не передбачене Конвенцією. Конвенцію слід розглядати як єдине ціле та тлумачити таким чином, щоб розвивати внутрішню узгодженість та гармонію між різними її положеннями [10, п. 53–54].

Одним зі стрижневих аспектів правильного застосування П4-2 є розмежування її сфери дії зі сферами дій ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) та ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції) Конвенції. Проголошуючи «право на свободу», ст. 5 ЄСПЛ передбачає фізичну свободу людини; її мета полягає в забезпеченні того, щоб жодна особа не могла бути свавільно позбавлена свободи. Вона не пов'язана зі звичайними обмеженнями свободи пересування, які регулюються ст. 2 Протоколу № 4. Відмінність між обмеженням свободи пересування, котре є достатньо серйозним для того, щоб кваліфікуватись як позбавлення свободи згідно з п. 1 ст. 5 Конвенції, та звичайними обмеженнями свободи пересування, які регламентовані П4-2, полягає у ступені або інтенсивності прояву, а не в характері або сутності [11, п. 2]. Для того, щоб визначити, чи була певна особа «позбавлена свободи» за змістом п. 1 ст. 5 Конвенції, відправною точкою повинна бути її конкретна ситуація, при цьому необхідно враховувати низку критеріїв, зокрема, вид певного заходу, його тривалість, наслідки та спосіб його виконання. Вимога враховувати «вид» і «спосіб виконання» певного заходу надає можливість брати до уваги конкретні умови та обставини, за яких мало місце обмеження, не пов'язане з традиційним обмеженням волі в тюремній камері. Справді, обставини, за яких вживається захід, є важливим чинником, який необхідно брати до уваги, оскільки в сучасному суспільстві часто виникають ситуації, в яких від громадськості може вимагатись перетерпіти певні обмеження в пересуванні або обмеження свободи заради інтересів загального блага [10, п. 57–59; 11, п. 5–8].

Важливими для розуміння відмінностей між ст. 5 Конвенції та ст. 2 Протоколу до Конвенції є два рішення проти Італії: у справі «*Guzzardi v. Italy*» [12] та «*De Tommaso v. Italy*» [13]. До заявників на підставі одного й того самого закону було застосовано спеціальний поліцейський нагляд через злочинні зв'язки та подібні обмежувальні заходи; головна відмінність полягала у конкретній ситуації кожного із заявників, зокрема, їх можливості встановлювати соціальні контакти: у справі *Guzzardi* заявник не був позбавлений свободи у традиційному розумінні, він мав жити на невеликому острові та не міг встановлювати соціальні контакти, а у справі *De Tommaso* заявник

перебував під домашнім арештом і не був позбавлений можливості мати соціальні зв'язки. Аналізуючи застосовані до заявників заходи у їх сукупності та в контексті ситуації кожного із заявників, ЄСПЛ дійшов висновку про застосовність і порушення ст. 5 Конвенції у справі *Guzzardi*, тоді як у справі *De Tommaso* вказав на те, що застосовані обмеження не становили позбавлення свободи, а лише обмеження свободи пересування і визнав порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції, оскільки застосований закон не був достатньо передбачуваним [13, п. 126].

Враховуючи важливість і загальний сенс положень ст. 5 Конвенції та ст. П4-2, ст. 5 у принципі не слід тлумачити таким чином, що вона включає в себе вимоги Протоколу № 4 щодо держав, які не ратифікували його. На цей підхід вказав ЄСПЛ у рішенні Великої Палати «*Austin and Others v. the United Kingdom*», у якій заявники скаржилися на порушення ст. 5 Конвенції з огляду на утримування у поліцейському кордоні в ході проведення демонстрації в центрі Лондона. Це була перша справа, в якій ЄСПЛ розглянув питання застосування ст. 5 Конвенції до поліцейського кордону або утримання групи осіб поліцією з міркувань громадської безпеки [10, п. 52, 54–55]. Заявники не посилалися П4-2, оскільки Сполучене Королівство не ратифікувало Протокол № 4. Аналізуючи ситуацію у цій справі з урахуванням наведених вище критеріїв, ЄСПЛ дійшов висновку, що утримання заявників всередині поліцейського кордону не можна вважати позбавленням свободи у розумінні ст. 5 Конвенції, відповідно ця стаття не була застосовною у справі [10, п. 68–69].

Окрім цього, ЄСПЛ зазначив, що не можна виключати, що за певних обставин використання обмеження в пересуванні та контроль за натовпами можуть призвести до невинуватеного позбавлення свободи в порушення ст. 5 Конвенції. У кожному випадку ст. 5 повинна тлумачитися таким чином, щоб враховувати конкретні обставини, за яких було застосовано обмежувальний захід, а також функції поліції у сфері виконання своїх обов'язків з підтримки порядку та захисту населення, які вона зобов'язана виконувати як у рамках національного законодавства, так і за Конвенцією [10, п. 60].

Гарантії П4-2, зокрема, щодо свободи вибору місця проживання, тісно взаємопов'язана із правом на повагу до приватного життя та житла, гарантованого ст. 8 Конвенції [14, п. 53]. Прикметним у цьому є рішення Великої Палати ЄСПЛ «*Garib v. the Netherlands*», у якому Суд зазначив, що раніше застосовував підходи до ст. 8 Конвенції під час розгляду скарг за ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції [2, п. 140]. Проте підхід, який використовується для визначення виправданості втручання відповідно до п. 2 ст. 8 Конвенції, не застосовується щодо п. 4 ст. 2 Протоколу № 4; водночас ст. 8 Конвенції не повинна тлумачитися як така, що закріплює право на проживання у певному місці, оскільки свобода вибору місця проживання займає центральне місце у п. 1 ст. 2 Протоколу № 4 [2, п. 141]. Тому для цілей п. 4 П4-2 стосовно свободи вибору місця проживання ЄСПЛ при визначенні дотримання суспільних інтересів застосовував підхід, аналогічний як до справ щодо охорони довкілля [2, п. 140–141, 161].

Помітною є справа «*Котій проти України*», в якій від заявника було взято підписку про невиїзд та вилучено закордонні паспорти, що унеможливило його поїздки до Німеччини, де проживала його сім'я та де він працював. Суд визнав порушення ст. 8 та прийнятною частину заяви щодо П4-2, однак зазначив про відсутність необхідності розглядати питання, чи було порушення ст. 2 Протоколу № 4, враховуючи висновки за ст. 8 Конвенції [15, п. 77–79].

Конвенція не гарантує іноземцеві право на в'їзд до певної країни. У рішенні «*Nada v. Switzerland*» Велика Палата ЄСПЛ зазначила, що держава має право, згідно із загальновизнаними нормами міжнародного права та за умови дотримання своїх зобов'язань за міжнародними договорами, регулювати питання в'їзду на її територію осіб, які не є її громадянами [16, п. 164]. З огляду на зазначене слід звернути увагу, що П4-2 не передбачає право на в'їзд до країни та право на отримання візи, дозволу на проживання у певній країні [17].

Натомість гарантії П4-2 можуть бути застосовані для захисту прав не лише тих осіб, які проживають на території держави, але й для захисту осіб, які законно перебувають на її території, наприклад, перетинаючи її транзитом. З огляду на це сфера дії П4-2 є ширшою порівняно зі ст. 1 Протоколу № 7 до Конвенції, яка передбачає процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців, які законно проживають на території держави. Стаття 2 Протоколу № 4 не застосовується до ситуацій, у яких було прийнято рішення про вислання іноземця. Свобода пересування також не включає право на вибір засобів пересування. Важливим є питання територій у розумінні ст. 2 Протоколу № 4. Наприклад, у розумінні П4-2 посольство країни за кордоном не є її територією. Територією держави можуть вважатися її заморські території, відділені від континентальної території [17].

Одним із важливих аспектів застосовності ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції є різноманітність предметної юрисдикції. Правовідносини, які охоплюються сферою дії ст. 2 Протоколу № 4 (подібно до ст. 8 Конвенції) можуть виникати у справах, які розглядаються у порядку адміністративного, цивільного судочинства та у кримінальних провадженнях. Так, адміністративні справи, пов'язані з обмеженням свободи пересування між адміністративно-територіальними одиницями всередині країни, вибором місця проживання, питаннями виїзду з власної країни осіб, уповноважених на виконання функцій держави або певних категорій осіб, наприклад, тих, які мали доступ до державної таємниці, чи у інших випадках на підставі дій/рішень суб'єктів владних повноважень, відноситься до предметної юрисдикції адміністративних судів, у тих державах, де вони створені. Обмеження через боргові зобов'язання (сплата банківської позики, кредиту чи аліментів) зазвичай розглядаються у порядку цивільного судочинства; а особисті зобов'язання (в Україні це відібрання підписки про невиїзд (за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р.) або особистого зобов'язання (за Кримінальним процесуальним кодексом 2012 р.) – у рамках кримінальних проваджень. Це необхідно враховувати, щоб

запобігти «футболу юрисдикцій» і забезпечити право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, гарантоване ст. 13 Конвенції.

Хоча питання, які постають у скаргах на порушення ст. 2 Протоколу № 4, можуть бути різними, проте принципи, застосовані до справ, є такими ж самими, про що ЄСПЛ послідовно зазначав, зокрема, у рішеннях «*Battista v. Italy*» [18, п. 36], «*Stamose v. Bulgaria*» [19, п. 29], «*Bartik v. Russia*» [20, п. 38].

Після визнання скарги прийнятною ЄСПЛ з'ясовує, чи відбулося обмеження свободи пересування. Дослідження практики Суду демонструє, що обмеження особи в свободі пересування з боку державних органів може здійснюватися різними способами. Розглянемо кілька прикладів «обмежень» свободи пересування, які мали місце у справах, що розглядав ЄСПЛ за П4-2, що має практичне значення для релевантного застосування цієї статті у національній судовій практиці.

Так, певні обмеження свободи пересування можуть бути пов'язані з заборонаю виїзду за кордон через невиконання особою своїх цивільно-правових зобов'язань, зокрема, наявність боргових зобов'язань, спричинених несплатою аліментів, як у справі «*Battista проти Італії*», або неповерненням банківської позики, як у справі «*Ignatov v. Bulgaria*» [21], чи кредиту, як у справі «*Khlyustov v. Russia*» [22].

У справах, які підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, обмеження свободи пересування з боку державних органів може здійснюватися шляхом відмови особі у перетині меж між адміністративно-територіальними одиницями всередині країни, як у справі «*Timishev v. Russia*» [23], чи невидачі документів для поїздок за кордон, як у справах «*Bartik v. Russia*» [20] і «*Soltysyak v. Russia*» [4]. Обмеженням свободи пересування становитиме вилучення в особи паспорта та накладення заборони виїзду до зарубіжних країн через порушення імміграційного законодавства, як у рішенні «*Stamose v. Bulgaria*». Обмеженням свободи вибору місця проживання з боку державних органів буде відмова у можливості проживати в обраному житлі, як у справі «*Garib v. the Netherlands*», чи місті – «*Karpacheva and Karpachev v. Russia*» [24].

У рамках кримінальних проваджень найчастішими випадками обмеження свободи пересування є особисті зобов'язання/відібрання від особи підписки про невиїзд, як у справах «*Антоненков та інші проти України*» [25], «*Іванов проти України*» [26] та «*Нікіфоренко проти України*» [27].

Вважаємо необхідним наголосити на такому: не кожне втручання у права, гарантовані статтями 8–11 Конвенції, становитиме порушення, аналогічно не завжди обмеження свободи пересування буде порушенням гарантій ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції. Обмеження свободи пересування не становитиме порушення, якщо воно відповідало критеріям «трискладового тесту» – здійснювалося згідно із законом (тобто якщо певний захід має підґрунтя в національному законодавстві), переслідувало одну чи декілька легітимних цілей, передбачених у ст. 2 Протоколу № 4, та не порушувало справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та права окремої особи (тобто було необхідним у демократичному суспільстві) [13, п. 104].

Висновки. На основі проведеного аналізу усталеної практики ЄСПЛ можна зробити висновок, що свобода пересування – це одна із головних цінностей сучасного суспільства. Право на свободу пересування, гарантоване П4-2, взаємозв'язане з іншими конвенційними положеннями; одним із стрижневих аспектів правильного застосування П4-2 є розмежування її сфери дії зі сферами дій ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність), ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції) та інших статей Конвенції. Зокрема, для кваліфікації обмеження свободи пересування за п. 1 ст. 5 Конвенції, а не П4-2, необхідно враховувати ступінь або інтенсивність прояву застосованих до особи обмежень. Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції відзначається широкою сферою дії та стосується правовідносин, які можуть розглядатися у порядку адміністративного, цивільного судочинства та у кримінальних провадженнях. Хоча право на свободу пересування є основоположним, проте воно не є абсолютним і може бути обмежене; при встановленні обмеження щодо свободи пересування держава має певні межі розсуду. Водночас такі обмеження повинні бути здійснені відповідно до закону та бути необхідними в демократичному суспільстві, тобто пропорційними переслідуваній законній меті.

Перелік використаних джерел

1. Jeremy McBride. COVID-19 and the European convention on human rights. ECHR BLOG. 27 March 2020. URL: <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>
2. Garib v. the Netherlands, no. 43494/09: European Court of Human Rights, 6 November 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189059>
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-BP / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.06.2020)
4. Soltysyak v. Russia, no. 463/05: European Court of Human Rights, 10 February 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103354>
5. Словник української мови: в 11 т. Т. 5. 1974. URL: <http://sum.in.ua>
6. Словник синонімів української мови: у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ: Наук. думка, 2006. Т. 2.
7. Словник української мови: в 11 т. Т. 1. 1970. URL: <http://sum.in.ua>
8. Словник синонімів української мови: в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ: Наук. думка, 2006. Т. 1.
9. Фулей Т. І. Втручання у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: український вимір. Слово Національної школи суддів України. 2018. № 3 (24). С. 41–53.
10. Austin and Others v. the United Kingdom, no. 39692/09, 40713/09 and 41008/09: European Court of Human Rights, 15 March 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126823>

11. Довідник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Конвенції. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. 2014. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf
12. *Guzzardi v. Italy*, no. 7367/67: European Court of Human Rights, 6 November 1980. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>
13. *De Tommaso v. Italy*, no. 43395/09: European Court of Human Rights, 23 February 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171804>
14. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf
15. *Kotiy v. Ukraine*, no. 28718/09: European Court of Human Rights, 5 March 2015. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192478>
16. *Nada v. Switzerland*, no. 10593/08: European Court of Human Rights, 12 June 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126846>
17. Свобода пересування у світлі практики Європейського суду з прав людини: відео-конференція для суддів / Національна школа суддів України. 1 лютого 2019. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/news/svoboda-peresuvannya-u-svitli-praktiki-evropeyskogo-sudu-z-prav-ludini/> (дата звернення: 01.02.2019)
18. *Battista v. Italy*, no. 43978/09: European Court of Human Rights, 2 December 2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155049>
19. *Stamose v. Bulgaria*, no. 29713/05: European Court of Human Rights, 27 November 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126851>
20. *Bartik v. Russia*, no. 55565/00: European Court of Human Rights, 21 December 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78792>
21. *Ignatov v. Bulgaria* no. 50/02: European Court of Human Rights, 2 July 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126149>
22. *Khlyustov v. Russia* no. 28975/05: European Court of Human Rights, 11 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122186>
23. *Timishev v. Russia*, no. 55762/00, 55974/00: European Court of Human Rights, 13 December 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71627>
24. *Karpacheva and Karpachev v. Russia*, no. 34861/04: European Court of Human Rights, 27 January 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103084>
25. *Antonenkov and Others v. Ukraine*, no. 14183/02: European Court of Human Rights, 22 November 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71202>
26. *Ivanov v. Ukraine*, no. 15007/02: European Court of Human Rights, 7 December 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78375>
27. *Nikiforenko v. Ukraine*, no. 14613/03: European Court of Human Rights, 18 February 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97356>

References

1. Jeremy McBride. COVID-19 and the European convention on human rights. ECHR BLOG. 27 March 2020. URL: <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>

2. *Garib v. the Netherlands*, no. 43494/09: European Court of Human Rights, 6 November 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189059>
3. *Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii* [On Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, First Protocol and Protocols № 2, 4, 7 and 11 to the Convention]: *Zakon Ukrainy* vid 17.07.1997 No. 475/97-VR [Law of Ukraine of 17 July 1997 No. 475/97-VR] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]
4. *Soltysyak v. Russia*, no. 463/05: European Court of Human Rights, 10 February 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103354>
5. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Vol. 5, 1974. URL: <http://sum.in.ua> [in Ukrainian]
6. *Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy: V 2 t.* [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language: In 2 volumes] / A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, S. I. Holovashchuk ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 2006. Vol. 2. [in Ukrainian]
7. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Vol. 1, 1970. URL: <http://sum.in.ua> [in Ukrainian]
8. *Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy: V 2 t.* [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language: In 2 volumes] / A.A. Buriachok, H.M. Hnatiuk, S. I. Holovashchuk ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 2006. Vol. 1. [in Ukrainian]
9. *Fuley T. Vtruchannia u prava, harantovani statteiu 8 konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: ukrainskyi vymir* [Interference with the rights guaranteed by the Article 8 of the ECHR: Ukrainian dimension]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy, Word of the National School of Judges of Ukraine*. 2018. 3 (24). P. 41–53. [in Ukrainian]
10. *Austin and Others v. the United Kingdom* no. 39692/09, 40713/09 and 41008/09: European Court of Human Rights, 15 March 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126823>
11. *Dovidnyk iz zastosuvannia statti 5. Pravo na svobodu ta osobystu nedotorkannist. Statia 5 Konventsii* [Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights. Right to liberty and security]. Council of Europe/European Court of Human Rights. 2014. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf [in Ukrainian]
12. *Guzzardi v. Italy*, no. 7367/67: European Court of Human Rights, 6 November 1980. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>
13. *De Tommaso v. Italy*, no. 43395/09: European Court of Human Rights, 23 February 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171804>
14. *Dovidnyk iz zastosuvannia statti 8 Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny. Pravo na povahu do pryvatnoho i simeinoho zhyttia, zhytla i korespondentsii* [Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights Right to respect for private and family life, home and correspondence]. Council of Europe/European Court of Human Rights, 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf [in Ukrainian]
15. *Kotiy v. Ukraine* no. 28718/09: European Court of Human Rights, 5 March 2015 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192478>
16. *Nada v. Switzerland* no. 10593/08: European Court of Human Rights, 12 June 2012 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126846>
17. *Svoboda peresuvannia u svitli praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. Videokonferentsiia dlia suddiv* [Freedom of movement in the light of the case law of the European Court of Human

Rights. Video conference for judges]. National School of Judges of Ukraine. February 1, 2019. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/news/svoboda-peresuvannya-u-svitli-praktiki-evropeyskogo-sudu-z-prav-ludini/> [in Ukrainian]

18. *Battista v. Italy*, no. 43978/09: European Court of Human Rights, 2 December 2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155049>

19. *Stamose v. Bulgaria*, no. 29713/05: European Court of Human Rights, 27 November 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126851>

20. *Bartik v. Russia*, no. 55565/00: European Court of Human Rights, 21 December 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78792>

21. *Ignatov v. Bulgaria*, no. 50/02: European Court of Human Rights, 2 July 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126149>

22. *Khlyustov v. Russia*, no. 28975/05: European Court of Human Rights, 11 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122186>

23. *Timishev v. Russia*, no. 55762/00, 55974/00: European Court of Human Rights, 13 December 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71627>

24. *Karpacheva and Karpachev v. Russia*, no. 34861/04: European Court of Human Rights, 27 January 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103084>

25. *Antononkov and Others v. Ukraine*, no. 14183/02: European Court of Human Rights, 22 November 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71202>

26. *Ivanov v. Ukraine*, no. 15007/02: European Court of Human Rights, 7 December 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78375>

27. *Nikiforenko v. Ukraine*, no. 14613/03: European Court of Human Rights, 18 February 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97356>

ФУЛЕЙ Т., КУЧИВ О. Свобода пересування в світлі практики ЄСПЛ: питання застосовності та ідентифікація обмеження.

Стаття присвячена праву на свободу пересування, що гарантоване статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Охарактеризовано аспекти та структуру П4-2. Наголошено, що свобода пересування не є абсолютною та може бути обмежена за передбачених умов. Акцентовано увагу на відмінності «обмеження» свободи пересування від «втручання» у права, гарантовані іншими статтями Конвенції. Розкрито питання розмежування сфер дії статті П4-2 та статей 5, 8 Конвенції. Продемонстровано, що правовідносини, які регулюються П4-2, можуть виникати у справах, що розглядаються у порядку адміністративного, цивільного судочинства та у кримінальних провадженнях. На прикладах рішень ЄСПЛ наведено випадки «обмежень» свободи пересування, що має практичне значення для релевантного застосування цієї статті у національній судовій практиці.

Ключові слова: свобода пересування, Протокол № 4 до Конвенції, практика ЄСПЛ, застосовність, обмеження, сфера дії, свобода вибору місця проживання, право вільно залишати країну.

ФУЛЕЙ Т., КУЧИВ О. Свобода передвиження в свете практики ЕСПЧ: вопрос применимости и идентификация ограничения.

Статья посвящена праву на свободу передвижения, гарантированному статьей 2 Протокола № 4 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Охарактеризованы аспекты и структура П4-2. Отмечено, что свобода передвижения не является абсолютной и может быть ограничена на основании предусмотренных этой статьей условий. Акцентируется внимание на различиях между «ограничением» свободы передвижения и «вмешательством» в права, гарантированные другими статьями Конвенции. Раскрыты вопросы разграничения сфер действия статьи П4-2 и статей 5, 8 Конвенции. Продемонстрировано, что правоотношения, регулируемые П4-2, могут возникать по делам, рассматриваемым в порядке административного и гражданского судопроизводства и в уголовных процессах. На примерах решений ЕСПЧ приведены случаи «ограничений» свободы передвижения, что имеет практическое значение для релевантного применения этой статьи в национальной судебной практике.

Ключевые слова: свобода передвижения, Протокол № 4 к Конвенции, практика ЕСПЧ, применимость, ограничения, сфера действия, свобода выбора места жительства, право свободно покидать страну.

FULEY T., KUCHIV O. Freedom of movement in the light of the case law of the ECtHR: issues of applicability and identification of restrictions.

The article is devoted to the right to freedom of movement, which is guaranteed by Article 2 of the Protocol 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is noted that freedom of movement includes 3 aspects: freedom of movement, freedom to choose residence and the right to leave any country freely, including one's own. The structure of Article 2 of Protocol No. 4 and its features in comparison with the structures of other articles of the Convention are described. It is emphasized that freedom of movement, while a fundamental freedom, is not absolute and may be restricted under the conditions set out in Article 2 of the Protocol. Emphasis is made on the differences between «restrictions» on freedom of movement and «interference» in the rights guaranteed by other articles of the Convention. In considering the applicability of Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention on the basis of an analysis of the case law of the ECtHR, the issue of delimitation of the scope of Article 2 of Protocol No. 4 and other articles of the Convention, in particular Article 5 (right to liberty and security) and Article 8 (right to respect for private and family life) of the Convention is revealed. It is emphasized that the difference between deprivation of liberty under Article 5 § 1 of the Convention and restriction on freedom of movement under Article 2 of Protocol No. 4 is one of degree or intensity, and not one of nature or substance of the restriction. The interrelation between the Article 8 of the Convention and P4-2 are underlined while it emphasized that Article 8 should be construed as conferring a right to live in a particular location, thus freedom to choose one's residence is not covered by its scope, but is at the heart of Article 2 § 1 of Protocol No. 4. Using a number of ECtHR judgments, it has been demonstrated that the legal relationship covered by Article 2 of Protocol No. 4 to the Convention may arise in cases pending before administrative, civil jurisdictions and criminal proceedings. Examples of specific judgements of the ECtHR demonstrate cases of «restrictions» on freedom of movement, which is of practical importance for the relevant application of this article in national jurisprudence.

Key words: freedom of movement, Article of Protocol No. 4, ECtHR case-law, applicability, restriction, scope, freedom to choose his residence, right to leave any country.